

ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม

ณรงค์วรรษ บุญมา^{1*}

¹สาขาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, นครปฐม

*ผู้รับผิดชอบบทความ Email: nb@npru.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบ่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง และ 2) ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในพื้นที่ 5 ตำบล ได้แก่ 1) เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ 2) ตำบลวังน้ำเขียว 3) ตำบลห้วยม่วง 4) ตำบลห้วยด้วน และ 5) ตำบลลำเหย ผลการศึกษาพบว่า 1) บ่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งนั้น มาจากวิถีชีวิตแห่งการดำรงชีพที่เกิดขึ้นจากการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้นแบบซ้ำๆ ขณะเดียวกันก็คิดค้นเครื่องมือบางอย่างโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่แล้วเป็นทุนสร้างสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกในการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างสมสมัย ตลอดถึงการทักทอเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้เอง ทั้งนี้ การแก้ปัญหาเหล่านั้นเป็นไปตามสภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และได้ลอกเลียนแบบกันเรื่อยมาอย่างไร้การสงวนสิทธิ์ ได้กลายเป็นองค์ความรู้ที่ส่งผ่านและถ่ายทอดสืบกันเรื่อยมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน และ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม พบว่า เครื่องนุ่งห่มผ้าทอมือของชาติพันธุ์ลาวครั้งโดดเด่นที่สุด ไม่ว่าจะเป็นสีและลวดลายดูสะดุดตาและสร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็นอย่างจับใจ เครื่องนุ่งห่มได้บอกความเป็นชาติพันธุ์ลาวครั้งอย่างเด่นชัด สร้างอัตลักษณ์ให้กับชาติพันธุ์ลาวครั้งให้แตกต่างไปจากชาติพันธุ์อื่นๆ โดยปริยาย ขณะเดียวกันเครื่องนุ่งห่มดังกล่าวนี้ ยังสามารถสร้างสรรค์เป็นศิลปกรรมทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัยเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ได้อย่างงดงามและลงตัวอีกด้วย

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น ชาติพันธุ์ลาวครั้ง จังหวัดนครปฐม

An analysis Study of the outstanding local wisdom of the Lao Khrang ethnic group in Nakhon Pathom Province.

Narongwas Boonma^{1*}

¹ Humanities and Social Sciences, office of arts and culture

*corresponding author: email nb@npru.ac.th

Abstract

The objectives of this article are to 1) study the local wisdom source of Lao Khrang ethnic group and 2) analyze the outstanding local wisdom of Lao Khrang ethnic group in Nakhon Pathom Province. Using qualitative research, data was collected including documentary analysis, In-depth interview, focus group and participant observation. The study was carried out in 5 sub-districts: 1) Phrong Maduea Municipality 2) Wang Nam Khiao 3) Huai Muang 4) Huai Duan and 5) Lam Hai. The results of the study showed that 1) the source of local wisdom of the Lao Khrang ethnic group, It comes from a way of life that arises from the repeated use of intelligence to solve the problems facing the moment. At the same time, it invented some tools using existing raw materials to fund something that would facilitate modern living, as well as weaving clothing for personal use. The solution is based on the condition of the local community with balance between humans and the environment and have been imitating each other without any rights reserved, it has become a body of knowledge that has been passed on and passed on through generations to the present; and 2) outstanding local wisdom of the Lao Khrang ethnic group in Nakhon Pathom province. Whether the colors and patterns are eye-catching and make a captivating impression on the viewers. The clothes clearly convey the Lao Khrang ethnicity. Create identity for the Lao Khrang ethnicity to be different from other ethnicities by default. It can also create both traditional and contemporary works of art as well as creative products that are beautiful and perfect.

Keywords: the outstanding local wisdom, Lao Khrang ethnic group, Nakhon Pathom Province.

1. บทนำ

ศิลปวัฒนธรรมคือชาติ ศิลปวัฒนธรรมไทยได้บอกความเป็นชาติไทย และศิลปวัฒนธรรมไทยนั้นก็เกิดมาจากภูมิปัญญาของคนไทยอันเป็นองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และผ่านกระบวนการเรียนรู้แก้ปัญหา พัฒนา และถ่ายทอดสืบเนื่องกันมา ลักษณะของภูมิปัญญาไทยจะมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติเป็นสำคัญ แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ความรู้สมัยใหม่ จะหลั่งไหลเข้ามามากมายเพียงใดก็ตาม แต่ภูมิปัญญาไทย ก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ ด้วยอาศัยภูมิปัญญาไทยทำให้ไทยคงความเป็นไทยอย่าง เป็นปีกแผ่นมั่นคง ทำให้คนไทยดำรงชีวิตด้วยความสุขร่มเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ด้วยว่าภูมิปัญญาไทยนั้นได้ช่วยสร้างชาติให้เป็น ปีกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่าง

ยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค และสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสม (เสรี พงศ์พิศ, 2536) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศจนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้ง พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกรทั้งด้านการเกษตรแบบผสมผสานและยั่งยืนฟื้นฟูสภาพแวดล้อมนำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา ด้วยหลักการที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า “ศาสตร์พระราชา” ซึ่งมีหัวใจหลักอยู่ที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ภูมิปัญญาไทยเป็นศักยภาพของความรู้ที่ถูกผสมผสานจากรากฐานความรู้ของชุมชนท้องถิ่นซึ่งสืบทอดกันมา เกิดจากการเรียนรู้จากบรรพบุรุษหรือการเรียนรู้ค้นพบสิ่งใหม่ๆ ด้วยตนเอง นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ หรือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีวัฒนธรรมเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนนั้นๆ ศักยภาพในการผสมผสานความรู้ใหม่ๆ นำมาใช้ประโยชน์ด้วย จะทำให้ได้มาซึ่งลักษณะใหม่ๆ เฉพาะชุมชน (เสน่ห์ จามริก, 2531) ภูมิปัญญาทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความงามที่จรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ เป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพัฒนาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สู่กลไกบนฐานภูมิปัญญาเดิมนั้นก็เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสืบสานสืบทอดประสบการณ์จากรุ่นถึงรุ่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน ถ้าถูกละเลยขาดการยอมรับและถูกทำลายลงก็จะสูญหายไป หากชุมชนท้องถิ่นไร้ซึ่งภูมิปัญญาของตนเองทำให้คนในท้องถิ่นไม่มีศักดิ์ศรี ขาดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ภูมิปัญญาจึงนับว่าเป็นมรดกอันล้ำค่าของแต่ละชุมชน รัฐจึงได้ให้ความสำคัญและต้องการการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ พร้อมกันนั้นเพื่อก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่นรัฐได้ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก และมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงอีกด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งก็เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาไทยที่คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อปีพุทธศักราช 2321 สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้เกิดสงครามระหว่างไทย-ลาวขึ้น ชนกลุ่มกุ่มหรือลาวครั้งได้ถูกต้อนให้เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับกลุ่มชนลาวอื่นๆ และตั้งแต่นั้นเรื่อย ๆ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยการอพยพมาประเทศไทยนั้นได้แบ่งออกเป็น 2 สาย คือ สายที่ 1) อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เมืองเชียงราย เชียงแสน เชียงใหม่ เป็นต้น เรียกกลุ่มลาวนี้ว่า “ลาวล้านนา” และสายที่ 2) อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เรียกว่า “ลาวล้านช้าง” (วัลลีย์ วัชรภรณ์, 2534: 49) สำหรับกลุ่มชนชาติพันธุ์ลาวครั้งถูกสันนิษฐานว่า ถูกกวาดต้อนมาจากฝั่งซ้ายของกลุ่มแม่น้ำโขงสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอีกทีหนึ่ง และได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดอุทัยธานี ชัยนาท สุพรรณบุรี พิจิตร พิษณุโลก กำแพงเพชร สุโขทัย กาญจนบุรี นครปฐม และประจวบคีรีขันธ์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเหตุว่าลาวครั้งกลุ่มนี้เป็นพวกปัญญาชน เกรงว่าจะแข่งข้อกับผู้ปกครอง จึงจำเป็นต้องกวาดต้อนมาให้อยู่ในภาคกลางหรือเขตปริมณฑลใกล้ๆ กรุงเทพมหานคร จะได้อยู่ใกล้พระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ไทย (จินดา ชาติวงษ์, 2529: 36)

ปัจจุบันชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมนั้น ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในเกือบทุกอำเภอของจังหวัดนครปฐม แต่ที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นจะมีอยู่ 5 ตำบล ได้แก่ เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ 2) ตำบลวังน้ำเขียว 3) ตำบลห้วยม่วง 4) ตำบลห้วยด้วน และ 5) ตำบลลำเหย ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในตำบลต่างๆ ที่กล่าวมานั้นล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มที่มีศิลปะและวัฒนธรรมอันงดงามและล้ำค่าซึ่งที่ก่อเกิดมาจากภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งเอง ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาวิเคราะห์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนพร้อมทั้งอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 ศึกษาบ่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง
- 2.2 ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) กำหนดการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาบ่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเป้าหมาย และ 2) การศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในจังหวัดนครปฐม โดยศึกษาในพื้นที่ 5 ตำบล ได้แก่ 1) เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อ 2) ตำบลวังน้ำเขียว 3) ตำบลห้วยม่วง 4) ตำบลห้วยด้วน และ 5) ตำบลลำเหย

การวิจัยแต่ละส่วนดำเนินการ ดังนี้ 1) ด้านเอกสาร (Documentary) ศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลอันเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งในภูมิภาคจากเอกสารต่างๆ อาทิเช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย สื่อต่างๆ และ Internet 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะจง ผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น ประธานกลุ่ม ชาวบ้าน และพระสงฆ์ 3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กลุ่มผู้นำกลุ่มชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้าน พระสงฆ์ และส่วนราชการ 4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ทำกิจกรรมเชิงประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นกับชาวบ้าน วัด และส่วนราชการ (บวร) ทุกตำบล หลังจากนั้น หลังจากได้ข้อมูลทั้ง 2 ส่วนแล้ว ได้นำข้อมูลทั้ง 2 ส่วนนั้น นำมาวิเคราะห์และสรุปเขียนบรรยายเป็นเชิงพรรณนา

4. ผลการวิจัย

การศึกษาบ่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ของชาติพันธุ์ลาวครั้งนั้น ทำให้ได้พบว่า การเกิดขึ้นของภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งนั้นมีที่มาอย่างสมเหตุสมผล โดยบ่อเกิดที่สำคัญคือความพยายามของชาติพันธุ์ลาวครั้งในการแก้ปัญหาชีวิตขณะดำรงชีพ เล่าแล้วครั้งเล่าซ้ำๆ คล้ายๆ กัน เมื่อแก้ปัญหาได้แล้วก็ได้กลายมาเป็นองค์ความรู้หรือปัญญาของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ชุมชนท้องถิ่นชาติพันธุ์ลาวครั้งได้สั่งสมและสืบทอดกันมา ยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากนั้นทำให้ได้พบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นได้สะท้อนศักยภาพของมนุษย์ในชุมชนท้องถิ่นในเชิงการแก้ปัญหา การปรับตัว การเรียนรู้ และวิธีการสืบทอดภูมิปัญญานั้นจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นแล้วรุ่นเล่า จนเป็นวิถีแห่งการดำรงอยู่เพื่อความรอดของเผ่าพันธุ์ วิถีชีวิตที่เกิดจากการทำซ้ำๆ และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่นเรื่อยมา พฤติกรรมการดำรงชีพ เช่นนั้นนั้นได้ตกทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์หรือชาติพันธุ์นั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งวิถีดังกล่าวนั้นจึงถูกเรียกว่าวิถีชาวบ้านที่หมายรวมถึงความเชื่อกระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลก และต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขและพัฒนาให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ภูมิปัญญาที่เกิดจากการแก้ปัญหาของชาติพันธุ์ลาวครั้งนั้น สามารถจำแนกออกไปได้ 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านที่อยู่อาศัย 2) ด้านอาชีพและการเลี้ยงชีพ 3) ด้านอาหาร 4) ด้านการแต่งกาย 5) ด้านภาษา และ 6) ด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ซึ่งทั้ง 6 ด้านนั้น สามารถสรุปได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัย ด้านอาชีพและการเลี้ยงชีพ ด้านอาหาร ด้านการแต่งกาย และ ด้านภาษา และ 2) กลุ่มภูมิปัญญาด้านนามธรรม ได้แก่ ด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม รวมไปถึงทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายอันแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน

สำหรับภูมิปัญญาที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมนั้น พบว่า เครื่องนุ่งห่มหรือเครื่องแต่งกายอันเป็นผ้าทอมือซึ่งเป็นงานหัตถกรรมและศิลปกรรมพื้นบ้าน เป็นภูมิปัญญาที่โดดเด่นที่สุด ลักษณะงานเป็นผ้าทอตีนจก ผ้าเข้มนัดห่ม

ต่อตีนจก เป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่ผู้พบเห็นซึ่งถือกันว่าเป็นผ้าที่แสดงถึงฝีมือชั้นเลิศของช่างทอลาวครั้ง มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นด้วยการใช้เทคนิคการทอทั้งการขีด จก และมัดหมี่ โดยใช้ทั้งฝ้ายและไหมเป็นองค์ประกอบ ตัวชิ้นนิยมทอด้วยเส้นไหม ใช้กรรมวิธีมัดหมี่เส้นพุ่งเป็นลวดลายด้วยการย้อมสีเดียว และใช้วิธีการแต้มสีอื่นๆ เพิ่มเติม หรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่าแจะ เป็นการใช้ไม้จุ่มสีมาแต่งแต้มบนเส้นหมี่ เป็นการให้ลวดลายหมี่ที่มีสีสันเพิ่มขึ้น ถือเป็นเสน่ห์แบบดั้งเดิมอีกแบบหนึ่งของมัดหมี่ลาวครั้งแล้วทอสลักกับลายขีด จะเป็นลายเส้นตั้ง นำมาต่อด้วยตีนจกผ้าชิ้นลาวครั้งมักต่อตีนขึ้นด้วยฝ้ายหรือไหม สำหรับสีที่ใช้ในแบบของลาวครั้งนั้นจะประกอบไปด้วย 5 สี ได้แก่ ขาว ดำ เหลือง เขียว และสีหมากสุกหรือสีแดง ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นที่สุดของชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมจึงได้แก่เครื่องนุ่งห่มผ้าทอมือของชาติพันธุ์ลาวครั้งนั่นเอง

5. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม สรุปผลการวิจัยได้ว่าบ่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งนั้นมาจากวิถีชีวิตแห่งการดำรงชีพที่เกิดขึ้นจากการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาบางอย่างที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้นแบบซ้ำๆ ขณะเดียวกันก็คิดค้นเครื่องมือบางอย่างโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่แล้วเป็นทุนสร้างสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกในการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างสมสมัย ตลอดจนการทักทอเครื่องนุ่งห่มเพื่อใช้เอง ทั้งนี้ การแก้ปัญหานั้นเป็นไปตามสภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และได้ลอกเลียนแบบกันเรื่อยมาอย่างไร้การสงวนสิทธิ์ ได้กลายเป็นองค์ความรู้ที่ส่งผ่านและถ่ายทอดสืบกันเรื่อยมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน ส่วนผลจากการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมนั้น พบว่า เครื่องนุ่งห่มผ้าทอมือของชาติพันธุ์ลาวครั้งโดดเด่นที่สุด ไม่ว่าจะเป็นสีและลวดลายสะดุดตาและสร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็นอย่างไม่จบสิ้น เครื่องนุ่งห่มได้บอกความเป็นชาติพันธุ์ลาวครั้งอย่างเด่นชัด สร้างอัตลักษณ์ให้กับชาติพันธุ์ลาวครั้งให้แตกต่างไปจากชาติพันธุ์อื่นๆ โดยปริยาย ขณะเดียวกันเครื่องนุ่งห่มดังกล่าวนี้ยังสามารถสร้างสรรค์เป็นศิลปกรรมทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัยเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ได้อย่างงดงามและลงตัวอีกด้วย

6. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมนั้น เริ่มต้นจากการเข้าไปศึกษาบ่อเกิดของภูมิปัญญาของชาติพันธุ์ลาวครั้ง ทำให้ได้พบว่ามนุษย์มีสติปัญญาที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการได้ชีวิตเป็นทุนอยู่แล้วทุกชีวิตและสติปัญญาที่ว่่านั้นมีอยู่เพื่อเป็นเครื่องมือให้มนุษย์สามารถนำพาชีวิตไปสู่ความรอดอย่างสมเหตุสมผล โดยสติปัญญานั้นจะเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาที่มนุษย์เผชิญอยู่ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพให้สามารถดำรงชีพได้ต่อไป อุปสรรคที่กล่าวถึงนั้นมักจะเป็นเรื่องของความหาเลี้ยงชีพซึ่งจะไปสัมพันธ์กับธรรมชาติ การประกอบอาชีพ ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคม สอดคล้องกับจินดาชาติวงษ์ (2529) ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมักเกิดขึ้นโดยเข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสังคมหรือการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือประกอบอาชีพที่มีลักษณะมุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อตนเอง

นอกจากนั้นยังไปสอดคล้องกับนิคม ชมภูหลง (2548) ที่ได้จัดประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับบ่อเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ ไว้อย่างละเอียด 10 ข้อด้วยกัน ดังนี้ 1) ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้นได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดำรงมาในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่างๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากนั้นได้สืบทอดโดยพัฒนาอย่างไม่ขาดสายกลายเป็นศิลปะที่มี

คุณค่าเฉพาะถิ่น 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้ เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้ เป็นเวลานาน ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่างๆ มาบริโภคอีกด้วย 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลายโดยเฉพาะในวัยเด็ก ซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน 6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาค เราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิคความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี 7) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่างๆ 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้ 9) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรม เทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้น ถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง 10) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหา หรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก และเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรที่ทุกภูมิภาคของไทย

บ่อเกิดภูมิปัญญาของชาติพันธุ์ลาวครั้ง จึงมาจากการแก้ปัญหาชีวิตที่สั่งสมและเรียนรู้เพื่อความรอด พร้อมกับได้ถ่ายทอดส่งต่อไปให้กับอนุชนรุ่นหลังเรื่อยมาซึ่งสอดคล้องกับประเวศ วสี (2530) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและเรียนรู้มาเป็นเวลานาน เชื่อมโยงประสานกันทุกด้าน กล่าวคือ อาชีพ วิถีความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและประเพณี จะสัมพันธ์ถึงกันในทุกๆ ด้าน ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้มีลักษณะเป็นองค์รวม ภูมิปัญญา จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษยชาติ ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดให้ถึงอนุชนรุ่นหลังต่อไป

ด้วยภูมิปัญญานั้นมีเป็นจำนวนมาก เพื่อง่ายต่อการเข้าใจ ผู้วิจัยจึงได้จัดเป็นหมวดหมู่ ซึ่งสามารถจัดได้ 6 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) ด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งที่อยู่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครปฐม 2) ด้านอาชีพและการเลี้ยงชีพ ซึ่งไม่แตกต่างกันไปจากชาติพันธุ์อื่นๆ เนื่องจากการประกอบอาชีพย่อมเกี่ยวข้องกับภูมิประเทศของที่อยู่อาศัย ซึ่งสามารถที่จะทำได้ก็คือการทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ส่วนยามว่างชายก็จะจักสานเพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการจับสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร เช่น ไช้ ลอบ ตลอดจนเครื่องจักสานอื่นๆ วัสดุในการจักสานก็มักจะเป็นไม้ไผ่และหวายเป็นหลัก ส่วนหญิงก็จะปลูกผักผลไม้ และทอผ้า ทำเครื่องนุ่งห่ม 3) ด้านอาหาร สิ่งที่ทำมาปรุงเป็นอาหารก็จะเป็นสิ่งที่ทำได้ใกล้ตัว เช่น ปลา น้ำจืด ในนา ห้วยหนอง คลอง บึง ที่เป็นเนื้อสัตว์ก็มีอยู่บ้าง แต่จะไม่บ่อย มักจะมีการปรุงอาหารที่เป็นเนื้อในช่วงที่มีงานบุญ และพืช ผัก ที่นำมาปรุงเป็นอาหารก็จะเป็นพืชผักใกล้ตัวเกิดขึ้นเองจากทางธรรมชาติ และปลูกได้เอง ส่วนขนมหวานก็เป็นวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นเช่นกัน 4) ด้านการแต่งกาย เครื่องนุ่งห่มของชาติพันธุ์ลาวครั้งจะเป็นเครื่องนุ่งห่มที่ทำขึ้นเองและใช้สีจากธรรมชาติคือสีคราม สีขี้ผึ้งจะเป็นสีแดง ดังนั้น เครื่องนุ่งห่มของชาติพันธุ์ลาวครั้งจึงโดดเด่นด้วยสีแดง และสุดท้ายก็เป็นอัตลักษณ์ในเรื่องของการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งไป 5) ด้านภาษา ลาวครั้งในประเทศไทย ไม่พบว่ามีภาษาเขียน มีแต่ภาษาพูด ที่เป็นเช่นนั้นเพราะหลังจากที่ได้อพยพมาอยู่ที่ประเทศไทย ก็ได้สัญชาติเป็นคนไทย เรียนภาษาไทย ลูกหลานก็เติบโตในเมืองไทย สุดท้ายก็เป็นคนไทยเหมือนกับคนไทยทั่วไป บางทีชนกลุ่มนี้ก็ถูกเรียกว่า “คนไทยเชื้อสายชาติพันธุ์ลาวครั้ง” ก็มี ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อย้อนกลับไปดูความเป็นชาติพันธุ์ลาวครั้งแต่ดั้งเดิม ก็จะพบว่าลาวครั้งมีภาษาเป็นของตัวเองอยู่ โดยภาษาของลาวครั้งนั้นจัดอยู่ในตระกูลไท กะไต (Thai-

Kadai Language Family) คล้ายคลึงกับภาษาลาวในแถบภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ 6 ด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ดังเดิมลาวครั้งนับถือผี และนับถือพราหมณ์มาก่อนเหมือนกับชนกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่ในพื้นที่ติดกัน แม้ว่าหลังจากหันมานับถือพุทธแล้ว ความเชื่อในผีและพราหมณ์ก็ไม่จางหายไป ความเชื่อและศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งตั้งแต่เกิดจนตาย ความเชื่อที่ตนนับถือไม่ว่าในผี ศาสนาพราหมณ์ และในศาสนาพุทธนั้นก็ได้แปรเปลี่ยนจากนามธรรมเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิต กลายเป็นประเพณี และวัฒนธรรมมาจนถึงวันนี้ เช่น ประเพณีเลี้ยงผีเจ้านาย ประเพณีแห่ธงสงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ นรินทร์ สังข์รักษา (2560) ที่ได้กล่าวไว้ในบทความชุดความรู้ที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ว่า ลาวครั้งนับถือพุทธศาสนา และมีประเพณีปฏิบัติแยกเช่นพุทธศาสนิกชนทั่วไป คือ ทำบุญตักบาตร ไปถือศีล ฟังธรรมที่วัดตามวันสำคัญต่างๆ เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา ทำบุญถวายสลากภัตต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา เมื่อถึงวันพระคนลาวครั้งจะให้ความสำคัญกับการไปทำบุญที่วัดมาก คนที่ไม่ไปทำบุญจะถูกมองในแง่ไม่ดี นอกจากนี้จะนับถือพุทธศาสนาแล้ว ลาวครั้งยังนับถือผีและมีความเชื่อในอำนาจที่เหนือธรรมชาติ เช่น มีความเชื่อในเรื่องผีเจ้านาย ผีเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย นอกจากนี้ ยังมีเชื่อว่ามีขวัญ อยู่ในตัว เช่น เวลาตกใจก็ร้องว่า “ก๊วก ขวนมาเคื้อ” (ขวัญมาเถอะ) และเชื่อในเรื่องดวงชะตา

เมื่อใช้กระบวนการวิจัยผ่านการวิเคราะห์เพื่อค้นหามุมปัญหาท้องถิ่นที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐมแล้ว ทำให้พบว่า ผ้าทอลาวครั้งที่เป็นเครื่องนุ่งห่มเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชาติพันธุ์ลาวครั้ง โดยเฉพาะผ้าทอตีนจก มีความงดงามยิ่ง มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม กลุ่มชนชาติพันธุ์ลาวครั้งนั้นมีความสามารถในด้านทอผ้า สอดคล้องกับธีรพันธ์ จันทรเจริญ (2561) ได้กล่าวว่า กลุ่มชาวลาวครั้ง เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่มีความสามารถในการทอผ้าจก ผ้าทอลาวครั้ง จึงมีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ผ้าที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาวลาวครั้ง ก็คือ ผ้าซิ่นมัดหมี่ต่อตีนจก ถือกันว่าเป็นผ้าที่แสดงถึงฝีมือชั้นเลิศของช่างทอลาวครั้ง มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้วยการใช้เทคนิคการทอทั้งการขีด จก และมัดหมี่ โดยใช้ทั้งฝ้ายและไหมเป็นองค์ประกอบ ตัวซิ่นนิยมทอด้วยเส้นไหม ใช้กรรมวิธีมัดหมี่เส้นพุ่งเป็นลวดลายด้วยการย้อมสีเดียว และใช้วิธีการแต้มสีอื่นๆ เพิ่มเติม หรือภาษาท้องถิ่นเรียกว่าแจะ เป็นการใช้ไม้จุ่มสีมาแต้มบนเส้นไหม เป็นการให้ลวดลายหมี่ที่มีสีสันเพิ่มขึ้น ถือเป็นเสน่ห์แบบดั้งเดิมอีกแบบหนึ่งของมัดหมี่ลาวครั้งแล้วทอสลักกับลายขีด จะเป็นลายเส้นตั้ง นำมาต่อด้วยตีนจก เมื่อเสร็จสมบูรณ์แล้วนับว่าสวยงามสะดุดตาสะดุดใจแก่ผู้พบเห็นอย่างไม่รู้จบสิ้น

7. ข้อเสนอแนะ

ศิลปะและวัฒนธรรมสะท้อนอารยธรรมของชาติและความเป็นชาตินั้นๆ ศิลปะและวัฒนธรรมไทยก็สะท้อนความเป็นชาติไทย ศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย อันเกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยที่ต่างชาติพันธุ์กัน ไม่ว่าจะเป็นศิลปะแขนงไหนและของชนกลุ่มใดก็ตาม ก็ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนนั้นๆ เกิดความรักและตระหนักในศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง พร้อมทั้งให้มีการดูแลรักษา ฟื้นฟู สืบทอด และต่อยอดต่อไป ถึงอย่างไรก็ตาม การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนนั้นๆ นับว่าเป็นเรื่องจำเป็น โดยเริ่มต้นจากผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้ก่อการ จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อดำเนินการในเรื่องดังกล่าว พร้อมกับให้หมี่ที่ตั้งของศูนย์อันเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่จะสามารถอำนวยความสะดวกแก่การเรียนรู้ได้ง่าย โดยศูนย์ดังกล่าวนี้จะต้องจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนั้นๆ และเอื้อต่อการที่ให้บริการทางวิชาการด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และผู้สนใจทั่วไป

8. เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2556). นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย.

กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

จินดา ชาติวงษ์. (2529). การศึกษาลักษณะของภาษาลาวครั้งที่บ้านล้วยด้วน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ขวัญ วงษ์วิภาค. (2529). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมลาวครั้งจังหวัดสุพรรณบุรี.
กรุงเทพฯ: ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ. (2561). การศึกษาบทบาทและความสำคัญของผ้ายกนครศรีธรรมราชและผ้ายกพุมเรียงระหว่าง
พ.ศ. 2325-2453. วิทยานิพนธ์ ศส.บ. (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ. (2560). ชุดความรู้ที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. วารสาร
สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2560.
- นิคม ชมภูหลง. (2548). ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ฐานการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี และศิริ ทิวะพันธ์. (2540). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ 2.
ชมรมศึกษาเพื่อการพัฒนา.
- วัลลีย์า วัชรารณ. (2534). การศึกษาคำลงท้ายในภาษาลาวครั้ง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน. (2550). แนวทางการพัฒนาคุณภาพแผนชุมชน. กรุงเทพฯ :
ชมรมศึกษาเพื่อการพัฒนา.
- สุพัต ธิบโอสถ. (2550). ศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณี
หมู่บ้านจัดสรร ตำบลสามเงา อำเภอสายบุรี จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุพิศ ศรีพันธุ์. (2551). ภูมิปัญญาการทอผ้าของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในเขตอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. ขอนแก่น:
การศึกษาศรี, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- แสงจันทร์ อินทนนท์. (2532). แหล่งการเรียนรู้สู่การพัฒนา. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- Creative Industries Task Force. (2001). The creative industries mapping. London: UK
Department of Culture, Media and Sport.
- Greg Richard. (2008). Creative tourism and local development. In Creative Tourism, a global
conversation : How to provide unique creative experience for travelers worldwide.,
edited by R. Wurzbarger, T. Aageson, A. Pattakos and S. Pratt. Santa Fe, New Mexico:
Sunstone Press.
- Greg Richard and Julie A. W. (2008). “Change experiences : the development of creative
tourism” In From cultural tourism to creative tourism –Part 4 : Changing
experience. The development of creative tourism, edited by G. Richard and J. Wilson
Arnhem : ATLAS.
- Word Economic Forum. (2019). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. ค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2563
จาก <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2019>